

Litteraturkrönika 1995

Av S. Hellberg, B. Pamp och C. Platzack

Clifford Albrecht Bernd, Poetic realism in Scandinavia and central Europe 1820–1895. 243 s. Columbia 1995 (Camden House). ISBN 1-57113-010-1. Denna bok följer uppkomsten och spridningen av den litterära riktning under 1800-talet som ofta kallas poetisk realism. Den uppstår i Danmark omkring 1820, med namn som Poul Martin Møller, Steen Steensen Blicher och Thomasine Gyllembourg. Mer än någon annan dansk litteratur någonsin påverkar enligt förf. denna strömning tysk litteratur från 1830-talet och framåt. Till Sverige kommer den ungefär samtidigt, och förf. utpekar där den senare språkvetaren Johan Erik Rydqvist som förmedlare. I Sverige förblir den kanske viktigare i teori än i praxis, även om signaturpoeterna kan räknas till dess utövare. Som den store poetiske realisten på svenskt språk framstår Runeberg, som dock hade hittat sin poetiska diktning på andra vägar än och före den teoretiska reflexionen i Uppsala. S.H.

Clause Structure and Language Change. Edited by Adrian Battye and Ian Roberts. VIII + 369 s. New York, Oxford 1995 (Oxford University Press). (Oxford Studies in Comparative Syntax.) ISBN 0-19-508632-5 (cloth), 0-19-508633-3 (paperback). Tre centrala fenomen i germansk och romansk språkhistoria behandlas i denna samling av tolv artiklar: förlust av V₂, (d.v.s. kravet att det finita verbet ska stå på andra plats i påståendehuvudsats), sambandet mellan V₂ och subjektсутelämning, och sambandet mellan förekomst av enklitiska pronomen och V₂. Ingen av uppsatserna handlar primärt om nordiska språk, men de är trots detta intressanta för språkhistoriskt intresserade nordister eftersom V₂-konstruktionen har överlevt i de skandinaviska språken till skillnad från i engelskan och de romanska språken. I flera av uppsatserna används också skandinaviska data som jämförelsematerial. Av särskilt intresse för nordiska läsare är Kiparskys uppsats om den germanska syntaxens indoeuropeiska ursprung. C.P.

Cathrine Fabricius-Hansen, Arnfinn Muruvik Vonen (red.), Språklig kompetanse — hva er det, og hvordan kan det beskrives? 183 s. Oslo 1995 (Novus forlag). (Oslo-studier i språkvitenskap. 11.) ISBN 82-7099-246-1. Hösten 1993 hölls ett tvådagars seminarium vid universitetet i Oslo, med det primära syftet att ge forskarstuderande i språkvitenskap en överblick över olika lingvistiska skolor, och med en baktanke att de skulle kunna iakta inte bara reella motsättningar dem emellan utan också likheter och skenbara motsättningar. De olika skolornas uppfattning om språklig kompetens angavs som det gemensamma temat. Föredragen föreligger, mer eller mindre bearbetade, i denna volym tillsammans med inledning av utgivarna och referat av panel-diskussionen. Arild Hestvik redogör för generativ grammatik, Rolf Endresen för kognitiv grammatik, Elisabeth Lanza för sociolingvistik och Inger Moen för neurolingvistik. Jonathan Knowles diskuterar förhållandet mellan generativ grammatik och kognitionsvetenskap, och Jens Erik Fenstad placerar olika skolor på skalan syntax-semantik och noterar semantikens sparsamma förekomst, medan Helge Dyvik kritiserar både generativ och kognitiv grammatik för att de på ett förenklat sätt härleder språkpsykologiska påståenden ur grammatikens form. S.H.

John Miles Foley, The singer of tales in performance. 235 s. Bloomington and Indianapolis 1995 (Indiana University Press). ISBN 0-253-32225-1 (cloth), 0-253-20931-5 (paperback). Förf. till detta verk vill gjuta samman två teoretiska huvudinriktningar bland dem som sysslar med muntlig litteratur och litteratur vars form bygger på muntlig tradition. Den ena inriktningen gäller det formelartade i sådan diktning, den andra att den förutsätter en scen, d.v.s. ett sammanhang utanför själva diktverket som är gemensamt för talaren/författaren och lyssnarna/läsarna. Förf. tillämpar sina teser framför allt på serbisk muntlig diktning, på Homeros och på fornengelsk poesi (legenden om Andreas överflyttad från latinsk eller möjligen grekisk källa). Boken avslutas med en imponerande litteraturförteckning, som dock inte innehåller något verk ägnat åt nordisk litteratur. Ett namn som Lars Lönnroth lyser alltså med sin frånvaro. S.H.

La funzione dell'eroe germanico: storicità, metafora, paradigma. Atti del Convegno internazionale di studio, Roma 6-8 maggio 1993, a cura di Teresa Pàroli. XIII + 376 + 2 opag. s. Roma 1995 (Editrice "il Calamo"). (Philologia. Saggi — ricerche — edizioni a cura di Teresa Pàroli.) ISBN

88-86148-13-5. De italienska insatserna för germansk filologi, som under senare år ofta har satt sina spår i Litteraturkrönikan, upphör inte att glädja och imponera. Här utges handlingarna från en konferens i Rom 1993 om germansk hjälteediktning, med deltagare från England, USA, Frankrike och Italien (men inte Norden!). Ämnen hämtade från anglosaxisk och fornnordisk diktning dominerar — från det förra språkområdet är det främst Beowulf som har intresserat. Utrymmet tillåter inte att alla bidrag refereras. Artiklar som berör enbart nordisk filologi är Carla Cucina, "Modelli e caratteri di eroicità nelle iscrizioni runiche della Scandinavia vichinga", Vittoria Grazi, "La parabola dell'eroe", John McKinnell, "Pórr as Comic Hero", och Régis Boyer, "Sigurðr Fáfnisbani, un anti-héro?", men också flera andra bidrag, t.ex. Teresa Pàrolis "Profilo dell'antieroe" och Roberta Franks "*Quid hinieldus cum feminis: The hero and women at the end of the first millenium*", behandlar i väsentliga delar den fornnordiska litteraturen.

B.P.

Gisela Håkansson, *Yla som vargar, tala som folk. Om djurens och människornas kommunikation*. 96 s. Stockholm 1995 (Almqvist & Wiksell). ISBN 91-21-16658-7. Författarens huvudsyfte med denna läsvärda och intresseväckande lilla bok är att utifrån ett sociolingvistiskt angreppssätt diskutera människors och djurs kommunikation, att belysa hur olika funktioner uttrycks verbalt och icke-verbalt, samt hur förmågan att kommunicera växer fram. Förf. gör också jämförelser mellan djurs och människors olika sätt att kommunicera. Särskilt jämför hon den mänskliga kommunikationen med kommunikationen hos djurarter vars sociala system påminner om människans, som t.ex. vargar och sångfåglar. Läsaren får härigenom glimtar av den forskning som zoologer gjort om djurs signalsystem och lingvister, sociologer och antropologer om mänskliga signaler.

Efter inledningen följer ett avsnitt om olika djurarters kommunikativa system: förf. tar här upp bin, fåglar, valar och delfiner, vargar och hundar, samt apor. Ett andra kapitel behandlar människans kroppsspråk, d.v.s. det språk som vi människor delar med djuren. Avslutningsvis kommer så ett kapitel om människans verbala språk, där förf. bl.a. ger en kort beskrivning av det mänskliga språkets struktur, diskuterar dess funktioner och ger exempel på hur vi anpassar vårt språk efter situationen. Kapitlet innehåller också avsnitt om hur man tillägnar sig modersmålet och lär sig ett andraspråk, och avslutas med några reflexioner om språkundervisning. Det finns mycket mer att säga

inom alla de områden som förf. belyser i denna lättlästa och i bästa mening populärvetenskapliga bok, och ett av författarens syften är också att inspirera till fortsatt läsning inom de här aktuella områdena.

C.P.

Language Immersion: Teaching and Second Language Acquisition. From Canada to Europe. Edited by Martina Buss and Christer Laurén. 177 s. Vaasa 1995 (Vaasan yliopiston julkaisuja). (Proceedings of the University of Vaasa. Research Papers. Tutkimuksia No 192. Linguistics 30.) ISBN 951-683-553-8. ISSN 0788-6667 (Vaasan yliopiston julkaisuja. Tutkimuksia), 0788-6691 (Vaasan yliopiston julkaisuja. Tutkimuksia. Kielitiede). Denna volym innehåller föredragen från den andra europeiska språkbadskonferensen, som arrangerades i Vasa 1993. De tolv bidragen är ämnesvis grupperade i fyra avdelningar. Den första avdelningen innehåller två uppsatser som lägger kulturella och antropologiska aspekter på språkbadspedagogiken: Jim Cummins jämför språkbadsprogram i Canada och Finland, medan Christer Laurén ger en översikt över språkbadsprogram i Europa. De fyra uppsatserna i bokens andra avdelning ger exempel på olika sätt att bedriva språkbadspedagogik, bl.a. svenska för finsktalande och katalanska för spansktalande. Den tredje avdelningens två artiklar fokuserar på lärarens roll i sammanhanget. De fyra uppsatserna i den avslutande fjärde avdelningen tar upp andra aspekter på språkbadet som pedagogisk metod; här märks t.ex. en längre artikel av Joaquim Arnau och Aurora Bel som undersöker hur spansktalande barn lär sig katalanska i grupper där man samtalar runt en historia som läraren berättat, där man diskuterar lösningen av matematiska problem och där man samtalar kring olika praktiska aktiviteter som målning och pusselläggande.

C.P.

Ulla Melander Marttala, Innehåll och perspektiv i samtal mellan läkare och patient. En språklig och samtalsanalytisk undersökning. 255 s. Uppsala 1995 (Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet). (Skrifter utg. av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. 39.) ISBN 91-506-1113-5. ISSN 0083-4661. I denna doktorsavhandling, som arbetar både kvantitativt och kvalitativt, studeras i hur hög grad läkaren dominerar samtalet med patienten och i vad mån hon eller han har en annan begreppsvärld än patienten eller annan uppfattning om vad som är viktigt att tala om. Samtalen delas in efter vilka ämnen

("mikroämnen") de handlar om, och det visar sig inte oväntat att läkaren står för de flesta ämnesintroduktionerna. Patienten verkar emellertid i allmänhet få sagt det hon eller han vill, eftersom läkaren normalt visar intresse för de ämnen patienten introducerar. Detta resultat vaskas fram med hjälp av en finindelning av mikroämnena i aspekter: där visar en mätning att läkaren har en hög benägenhet att introducera nya aspekter i mikroämnen som initierats av patienten. De gånger patienten tar upp icke-medicinska ämnen eller aspekter är läkaren dock ofta rätt förströdd.

Frågan om olika perspektiv och begreppsvärldar behandlas mera kvalitativt. Förf. menar sig finna att även om läkare och patient kommer till samtalet med delvis olika agenda kan båda parter i de flesta fall vid samtalets slut anse sig ha avverkat sin agenda. Läkaren visar vidare åtskilliga prov på (oftast lyckade) formuleringar, d.v.s. summeringar eller andra uttolkningar av vad som redan sagts med syfte att säkerställa en gemensam uppfattning. Däremot visar förf. på några andra situationer där läkarens och patientens begreppsvärld aldrig riktigt möts: man är t.ex. i ett fall oense inte bara om orsaken till en viktökning utan också om huruvida den är ett oroande eller glädjande symptom. S.H.

*Robert Nedoma, Die Inschrift auf dem Helm B von Negau. Möglichkeiten und Grenzen der Deutung norditalischer epigraphischer Denkmäler. 108 s. + 7 opag. s. med illustrationer. Wien 1995 (Fassbaender). (Philologica Germanica. 17.) ISBN 3-900538-51-4. År 1811 påträffades i Negau i Untersteiermark sammanlagt 26 brons hjälmar instuckna i varandra. De har sannolikt tillverkats under första hälften av 500-talet f. Kr. men tycks ha grävts ner någon gång under slutet av 200-talet eller början av 100-talet f. Kr. På en av hjälmarna finns en inskrift med ett venetiskt lokalalfabet som bör utläsas *harigastiteiva*, en teckenföljd som ju gör ett klart germanskt intryck. Som författaren till denna monografi påpekar, har detta utomordentligt gamla germanska språkdokument inte uppmärksamrats efter förtjänst. Nedomas undersökning ger vid handen att inskriften innehåller en ägarbeteckning och därmed väl det äldsta hittills påträffade germanska personnamns materialet. Hans analys tyder på att det rör sig om två olika namn på en och samma person, *Harigasti* och **Teiwæ*. Han försöker underbygga sin tes genom att peka på några kända fall av germanska dubbelnamn, till exempel *Theodoricus cognomento Valamer* — det senare namnet hade östgoternas konung fått efter sin farbror. I så fall skulle inskriften tyda på en*

tidig förekomst i germanskt personnamnsskick av två verkliga dopnamn på en och samma person. Oavsett om förf. har rätt eller ej i detta har hans undersökning intresse för nordisk personnamnsforskning. B.P.

Sprog og tanke. Fire essays. Red. af Poul Lindegård Hjorth. 112 s. København 1995 (Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab. Kommissionær: Munksgaard). ISBN 87-7304-268-4. I denna lilla volym framlägger fyra språkvetare sina tankar om förhållandet mellan språk och tanke. I den längsta essän skriver Jørgen Rischel om språk och begreppsbildning, med en genomgående tendens att framhäva det kulturspecifika framom det universella. Den stora likhet som ändå finns mellan europeiska språks semantik går, som Johnny Christensen visar i sin essä, i överraskande stor utsträckning tillbaka på det gemensamma arvet framför allt från Aristoteles. I övrigt skriver Per Øhrgaard om översättning och Søren Egerod om förhållandet mellan skrift och betydelse i den äldsta kinesiska skriften. S.H.

Rolf Wynn, The linguistics of doctor-patient communication. An analysis of the methodology of doctor-patient communication research. 128 s. Oslo 1995 (Novus Press). (Tromsø Studies in Linguistics. 14.) ISBN 82-7099-234-8. Undersökningarna av läkare-patient-samtal har vid det här laget blivit rätt många. Denna bok redovisar emellertid inte någon ytterligare undersökning utan jämför två skolor inom fältet. Den ena är den för språkvetare välkända etnometodologiska samtalsanalysen. Den andra är en beteendevetenskaplig tradition som representeras av ett par brittiska manualer, en publicerad redan 1950 (Bales), en 1976 (Byrne och Long). I denna tradition arbetar man kvantitativt och fördelar framför allt läkarens yttranden på olika kategorier av språkhandlingar. Förf.:s uppfattning är att denna kategorisering går att göra med hög reliabilitet men att de framräknade kvantitativa uppgifterna kanske inte säger det väsentliga om skillnaden mellan olika slags patientsamtal. Problemet med etnometodologin är däremot mera att undersökningarna görs kvalitativt på små material och därför inte utan vidare kan hävdas vara representativa. Förf. diskuterar vidare hur man kan använda de olika metoderna för att avgöra om vissa slags samtal ger ett medicinskt bättre utfall än andra men visar på svårigheterna att mäta detta utfall. Lite lättare är det att avläsa maktrelationer med hjälp av samtalsforskningen: särskilt avbrytanden och mångordighet, men i detta sammanhang också stort antal frågor, visar läkarens makt. Förf. sällar sig dock inte till dem som anser att ett förment jämlikt

samtal mellan läkare och patient leder till det bästa resultatet: läkaren måste enligt honom bejaka sin professionella roll.

Boken kan säkert fungera som introduktion i forskningsfältet; den redovisar dock nästan enbart anglosachsisk forskning och mycket lite nordisk. S.H.

Viaggi e viaggiatori nelle letterature scandinave medievali e moderne a cura di Fulvio Ferrari. 295 s. Trento 1995 (Dipartimento di Scienze Filologiche e Storiche). (Labirinti. Collana del Dipartimento di Scienze Filologiche e Storiche. 14.) I april 1994 hölls en konferens om resor och rese- närer i skandinavisk medeltida och modern litteratur vid Trentos (Trients) universitet. Här föreligger nu konferenshandlingarna, med bidrag som berör ämnen från äldsta tider och fram till Gunnar Ekelöf. Bland artiklar av intresse för ANF:s läsare kan nämnas Gianna Chiesa Isnardis översikt över verkliga och imaginära resor i nordisk medeltids- litteratur, Marcello Melis utredning om *Helreið Brynhildar*, Marco Battaglias bidrag om den nordiska receptionen av *Visio Tnugdali* samt Fulvio Ferraris artikel om resemotiv i fornaldar- och ridda- esagor. B.P.

Sten Vikner, Verb Movement and Expletive Subjects in the Germanic Languages. X + 294 s. New York, Oxford 1995 (Oxford University Press). (Oxford Studies in Comparative Syntax.) ISBN 0-19-508393-8 (cloth), 0-19-508394-6 (paperback). Såsom titeln anger är det två syntaktiska fenomen som står i centrum för framställningen i denna monografi: verbets olika positioner och olika slags konstruktioner med formellt subjekt. Förf. ger en bred beskrivning av förhållandena i de olika germanska språken på dessa två punkter, och drar som jämförelse- material in även vissa romanska språk, främst franska och italienska. Huvuddelen av boken ägnas en jämförelse mellan fastlandsskandina- viska språk (danska, norska, svenska), ö-skandinaviska språk (färöiska, isländska), engelska, tyska, holländska och jiddisch, men förf. beaktar även flamländska, frisiska, schweizertyska och afrikaans, och för vissa konstruktioner också dialektala varianter och äldre stadier av dessa språk.

Författarens grundtes är att ett antal syntaktiska skillnader mellan de germanska språken kan knytas till tre grundläggande egenskaper med avseende på verbets placering: är språket ett V₂-språk eller ej, tillåter språket en flyttning av verbet till mittfältet i konstruktioner som saknar V₂, och har verbfrasen sin placering före eller efter verbets mittfältsposition. Dessa tre skillnader korrelerar med vissa andra

syntaktiska egenskaper. Så visar t.ex. förf. att bisatser med utsatt subjunktion och V₂, som i det danska ex. *Hun sagde at vi skulle ikke købe denne bog*, bara förekommer i språk där verbfrasen har sin plats efter mittfältet, att opersonliga passiver (*Der er blevet danset*) bara förekommer i V₂-språken, och att expletiva transitiver, d.v.s. transitivt verb med formellt och egentligt subjekt (som isl. *að það hefur einhver bordað epli*), förutsätter både V₂ och en mittfältsposition för verbet. Vikners monografi är ett gott exempel på modern jämförande syntaxforskning.

C.P.

*

Kurt Braunmüller, Beiträge zur skandinavistischen Linguistik. 324 s. Oslo 1995 (Novus Forlag). (*Studia Nordica* 1.) ISBN 82-7099-235-6. Detta är första volymen i en serie som är tänkt att publicera artiklar på engelska eller tyska om skandinaviska språk, skrivna av forskare verksamma utanför Norden. Serien inleds här med en volym innehållande fjorton artiklar av Kurt Braunmüller från de senaste tjugo åren. Artiklarna är grupperade i två större avdelningar, av vilka den ena innehåller uppsatser som rör dagens skandinaviska språk, den andra uppsatser om språkhistoria och språkutveckling. I den första avdelningen finner vi både grammatiska och sociolingvistiska artiklar. Bland de grammatiska märks en längre studie av svenskans fonotax, en artikel där förf. diskuterar hur pass modern Diderichsens satsanalys är och en uppsats där förf. ställer frågan om danskans morfologi är naturlig — svaret är naturligtvis jakande. Den sociolingvistiska delen behandlar dels danskan i Sydschlesvig, dels kontrastiv pragmatik och interkulturell kommunikation.

Tre av uppsatserna i den språkhistoriska avdelningen avhandlar medeltida grammatiska analyser av de nordiska språken, medan fyra andra tar upp problem som rör språkutveckling och språkkontakt. Bland de senare märks en artikel som handlar om hur samordnande och underordnande konjunktioner uppstår i de germanska språken, och i en annan vill förf. kasta nytt ljus över medellägyptiskans inflytande på de fornskandinaviska språken.

Det är ett utmärkt initiativ att samla och ge ut centrala arbeten av icke skandinaviska nordister och därigenom göra dem lättare tillgängliga för forskningen.

C.P.

Dialektkontakt, språkkontakt och språkförändring i Norden, utg. av Ulla-Britt Kotsinas & John Helgander. 323 s. + 12 s. bilagor. Stockholm 1994 (Institutionen för nordiska språk, Stockholms universitet). (Meddelanden från Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet MINS 40.) ISBN 91-86762-37-0. ISSN 0348-3568. I denna volym presenteras tjugonio artiklar byggda på föredrag hållna vid ett symposium i maj 1993 för att diskutera de effekter som dialektkontakt resp. språkkontakt har på de nordiska språken. Tillsammans ger bidragen en bred exposé över den forskning som idag bedrivs inom detta område. Vissa artiklar tar upp teoretiska aspekter av språkförändringsprocessen, andra presenterar resultaten av empiriska undersökningar. Här finns artiklar som fokuserar på språkkontakter i äldre tid (tyskans inverkan på de nordiska språken under hansatiden) sida vid sida med artiklar som diskuterar nutida språkkontaktsituationer, studier av de psykologiska, sociala och demografiska faktorer som är verksamma vid språkbyte och språkförändring, undersökningar av hur de inblandade språken påverkas av olika typer av kontaktsituationer, diskussion av vilka konsekvenser långvariga kontakter mellan olika språk kan få, språkförändringar i samband med migration och urbaniseringsprocessen, samt spridningen av en stadsdialekt och utbredningen av vissa språkdrag.

I en inledande uppsats ger Peter Trudgill en övergripande jämförelse av följderna av dialektkontakt och språkkontakt, där han bl.a. trycker på vikten att skilja mellan situationer där bara vuxna är inblandade och situationer där också barnen är med. I det förra fallet leder språkmötet vanligen till olika slag av språkförenkling (pidgin), medan vi i det senare fallet får mer djupgående språkförändringar där t.ex. språk som är avlägset besläktade eller helt obesläktade kan utveckla gemensamma språkdrag.

Bland förf. märks i övrigt Erik Olof Bergfors, Kurt Braunmüller, Tove Bull, John Helgander, Ernst Håkon Jahr, Britt Mæhlum, Bengt Nordberg, Inge Lise Pedersen och Helge Sandøy. Boken inleds med ett förord där utgivarna ger en bakgrund till språkkontaktproblematiken och närmare lyfter fram situationen i Övre Dalarna, och avslutas med korta engelska sammanfattningar av de publicerade artiklarna. C.P.

Anders Holmberg & Christer Platzack, The role of inflection in Scandinavian syntax. 253 s. New York, Oxford 1995 (Oxford University Press). ISBN 0-19-506745-2, 0-19-506746-0 (paperback). Denna bok handlar om syntaktiska skillnader mellan å ena sidan isländska och de skandinaviska fornspråken, å andra sidan modern danska, norska och svenska

(färöiskan intar en mellanposition). Förf., som arbetar inom princip- och parameter-teorin, vill tolka en rad skillnader som ytterst beroende på endast två olikheter. Den ena olikheten är att bara isländskan och fornspråken visar kongruens mellan subjekt och finit verb. På denna olikhet återförs skillnader i bisatsordföljd (dels möjligheten till kilkonstruktion i den ena gruppen, dels den s.k. biff-regeln i den andra), den större variationen i huvudsatsordföljd i isländska och fornspråken, dessas vidare bruk av reflexivt pronomen, deras avsaknad av subjekt-tvång samt deras möjlighet att ha subjekt i oblikt kasus, egentligt subjekt i transitiva satser och formellt subjekt i kombination med annat subjekt på subjektspåsar. Den andra olikheten är att isländskan och fornspråken har ett fullt kasussystem. På denna olikhet återförs framför allt möjligheten i isländskan och fornspråken att placera också icke-pronominella objekt till finita verb före t.ex. negation och de moderna skandinaviska språkens möjlighet att ersätta indirekt objekt med bundet adverbial (*ge henne boken, ge boken till henne*). Avslutningsvis diskuteras om det är möjligt inom teorins ram att återföra de bägge grundläggande olikheterna till en enda. S.H.

Ernst Håkon Jahr (red.), Nordisk og nedertysk. Språkkontakt og språkutvikling i Norden i seinmellomalderen. 198 s. Oslo 1995 (Novus forlag). ISBN 82-7099-237-2. Den forskning i kontakterna mellan lågtyska och skandinaviska språk som med centrum i Hamburg bedrivits under 1980- och 1990-talet har huvudsakligen avrapporterats på tyska. Här föreligger emellertid ett urval uppsatser reviderade och översatta till nordiskt språk: två av Kurt Braunmüller, en av Willy Diercks och en av Erik Simensen. Uppsatserna av Ludger Zeevaert och Per Warter anges som nyskrivna men torde innehållsligt överlappa med tidigare eller samtidigt publicerade artiklar på tyska. Ernst Håkon Jahrs uppsats är identisk med den tyska versionen i "Niederdeutsch und die skandinavischen Sprachen II" (anmäld nedan). Som en röd tråd genom boken går strävan att bevisa att kontakten mellan de tyska hanseaterna och nordborna under senmedeltiden lingvistiskt sett var en form av dialektkontakt, inte av språkkontakt. S.H.

Kristian Emil Kristoffersen, Kasus, semantiske roller og grammatiske funksjonar i norrønt. VII + 167 s. Oslo 1994 (Institutt for nordistikk og litteraturvitskap). ISBN 82-90954-06-9. I detta oförändrade nytryck av en magisteravhandling från 1991 diskuterar förf. förhållandet mellan kasus, semantiska roller och grammatiska funktioner, med utgångs-

punkt i en grupp norröna verb. Teoretiskt arbetar förf. inom ramen för den lexikalisk-funktionella grammatik (LFG), som presenteras i ett särskilt kapitel; bokens teoretiska syfte är att pröva en viss modell utformad inom ramen för LFG, som tidigare endast använts vid beskrivningen av centralafrikanska bantuspråk. I bokens tredje kapitel beskriver förf. en grupp norröna verb med två eller tre obligatoriska led och klassificerar dem efter ledens kasus och de semantiska roller de uttrycker. Det fjärde kapitlet avhandlar grammatiska funktioner; särskilt uppehåller sig förf. vid subjekt, direkta och indirekta objekt och subkategoriserade adverbial, och han undersöker här också förhållandet mellan kasus och grammatiska funktioner i norrönt. I bokens femte kapitel formulerar förf. generella principer för förhållandet mellan funktion och roll, och applicerar dessa principer på de norröna verb han tidigare beskrivit. I det sjätte kapitlet analyserar han med modellens hjälp den variation i tilldelningen av semantiska roller som man kan finna mellan aktiva och passiva verbformer. I ett appendix presenterar förf. de olika verbgrupperna, i ett annat ger han en lista med förklaringar till vissa centrala teoretiska begrepp.

Boken avhandlar ett centralt område inom norrön syntaxforskning. Med rätta påpekar förf. i förordet till omtrycket att det finns så lite publicerat om norrön syntax att det är viktigt att det som finns görs tillgängligt för så många som möjligt. C.P.

Niederdeutsch und die skandinavischen Sprachen II. Hrsg. von Kurt Braunmüller. 261 s. Heidelberg 1995 (Universitätsverlag C. Winter). (Sprachgeschichte. Band 4.) ISBN 3-8253-0338-1. Den första volymen med denna titel anmäldes i ANF 109 (s. 226). Denna andra volym utgör slutrapport från projektet "Niederdeutsch und Skandinavien", som under Kurt Braunmüllers ledning bedrivits vid Hamburgs universitet 1990–1995. Braunmüller inleder själv med en uppsats om hansatidens språkkontakt och flerspråkighet: uppsatsen är en översikt över projektets teoretiska bakgrund, problemställningar och resultat. Han fortsätter med en uppsats där han argumenterar för att semikommunikation av samma slag som mellan dagens nordbor var möjlig mellan nordtyskar och skandinaver under hansatiden, bland annat därför att den tidens dialektala variation inom de båda språkområdena skapade en god beredskap att tolka avvikande språkbruk och därför att verkligt intresse för ömsesidig förståelse bör ha förelegat. Per Warter skriver om försöken inom projektet att datorsimulera graden av lexikal för-

ståelse. Ernst Håkon Jahr visar hur teorier från sociolingvistik och språkkontaktforskning kan generera andra frågor om arten av språkkontakt än vad junggrammatiken har kunnat ställa upp. Ludger Zeevaert dokumenterar att de lexikala lånen från lågtyskan till skandinaviska språk i mycket ringa grad berörde det centrala ordförrådet och drar den tentativa slutsatsen att språkkontakten inte var särskilt intensiv eller tvåspråkigheten särskilt vanlig. Torben Arboe Andersen studerar lågtyska lånord i jylländska dialekter och berör bl.a. möjligheten av ett direkt inflöde via oxdriften till Tyskland, utan omväg över de danska städerna. S.H.

Rytmen i fokus. Studier framlagda vid Fjärde nordiska metrikkonferensen, Lund 25–27 november 1993. Utg. av Sven Bäckman, Eva Lilja, Bengt Lundberg. 203 s. Göteborg 1995 (Centrum för metriska studier). (Skrifter utg. av Centrum för metriska studier. 6.) ISBN 91-87988-04-6. Tolv uppsatser är resultatet i tryck av fjärde nordiska metrikkonferensen, som hölls i Lund i november 1993. Här kan särskilt nämnas Jørgen Fafners genomgång av rytmbegreppet, estetiskt och historiskt, Merete Onsbergs analys av rapparets vers (på danska och engelska; den visar sig bestå av knittel), Peder Skyum-Nielsens kartläggning av danska sloganrytmer, Bengt Edlunds jämförelse av meter och rytm i musik respektive vers, Margot Beckmans demonstration av hur Shakespeares blankvers (också i svensk översättning) kan innehålla regionvisningar samt Augustin Mannerheims och John Swedenmarks förslag till notation för språkljuden i svenska dikter. Som helhet är volymen ett vackert exempel på hur metrikstudiet griper över traditionella ämnesgränser. S.H.

*

Kari Ellen Gade, The structure of Old Norse Dróttkvætt poetry. XX + 290 s. Ithaca, London 1995 (Cornell University Press). (Islandica. 49.) ISBN 0-8014-3023-2. Huvuddelen av denna bok ägnas åt en noggrann genomgång av vilka olika metriska typer en dróttkvætt-vers kan tillhöra, i Sievers' och Craigies efterföljd men närmast i anslutning till Hans Kuhn, vars beskrivning förf. dels modifierar, dels styrker med hjälp av vad som bevarats av 800-talets och 900-talets skaldediktning. I Kuhns egna skrifter är det som bekant inte alltid så lätt att hitta beläggen för hans teser. Speciellt för förf.:s metod är dels att hon avstår från att ta in betoningen bland kriterierna eftersom hon finner

den svår att fastställa entydigt, dels att hon observerar vilka syntaktiska preferenser eller restriktioner en viss verstyp leder till. Bland hennes resultat kan särskilt nämnas att överklivning nästan alltid kompenseras med att den fras som bryts på två verser hålls samman med allitteration och att på motsvarande sätt syntaktiska gränser markeras metriskt t.ex. med assonanser. Sambandet mellan överklivning och allitteration kan förf. också beläggas i fornyrdöslag-vers, vilket är ett av hennes argument för att tro på en inhemska framväxt av dröttkvætt och att avvisa idén om iriska förebilder. I fråga om versmåttets död under senmedeltiden ansluter hon sig med tvekan till kvantitetsomläggningen som förklaring. Hon anför nämligen flera andra förändringar som måste ha inträffat dessförinnan och försvagat ställningen för dröttkvætt. Det gäller dels kultur- och smakförändringar, dels fonologiska förändringar som tillkomsten av svarabhaktivokal före *-r* och kontraktioner i hiatus.

S. H.

Gunnar Hardarson, Littérature et spiritualité en Scandinavie médiévale. La traduction norroise du De arrha animae de Hugues de Saint-Victor. Étude historique et édition critique. 275 s. + 6 opag. s. med kartor och facsimiler. Paris-Turnhout 1995 (Brepols). (Bibliotheca Victorina. V.) ISBN 2-503-50315-2. De arrha animæ, mer känd här som Kroppens och själens tråta, av den franske skolastikern och mystikern Hugo av S:t Victor, var populär i det medeltida Norden. En översättning till fornisländska finns bevarad i tre handskrifter, i sin helhet i Hauksbók och i fragment i AM 696 XXXII 4to och AM 696 XXXIII 4to. Ett visst men mer indirekt intresse har den norska handskriften De la Gardie 4-7 i Uppsala universitetsbibliotek. I den här breda skildringen av verkets öden i Västnorden får vi först en översikt över kristendomens, främst då den viktorinska rörelsens, historia i Norge och på Island, varefter kommer en analys av handskrifterna, med särskild hänsyn till fonologin och morfologin i Hauksbók. Ett omfattande kapitel ägnas åt översättningens innehåll och dess relation till originalet. Vidare undersöks dess stil och vokabulär i förhållande till dels latinet, dels andra norröna texter. Ett femte avsnitt ger den litterära och sociala bakgrunden till översättningen. Slutligen återges själva texten diplomatariskt. Den latinska versionen meddelas parallellt, likaså i förekommande fall de fragmentariska översättningarna.

B.P.

Terry Gunnell, The origins of drama in Scandinavia. 414 s. Cambridge 1995 (D. S. Brewer). ISBN 0-85991-458-5. Här tas den gamla frågan om

eddadikternas muntliga framförande upp på nytt. Förf. argumenterar för att ljóðahátttr-dikter som Fáfnismál, Lokasenna, Skírnismál, Vafþrúdnismál och Hárbarðsljóð har framförts dramatiskt av flera personer. Arkeologiskt och etnologiskt material, liksom vissa litterära vittnesbörd, får utgöra belägg för antagandet av en från hednisk tid obruten folklig dramatisk tradition. Förf. fortsätter med att demonstrera hur svårt det skulle vara för en enda recitator att göra dessa dikter begripliga för en publik. Han ansluter sig då till den majoritet av forskare som förutsätter en muntlig förlaga till de bevarade texterna, och han finner liksom många andra skäl att anta att prosainslagen är sekundära. Hans mest originella bidrag till diskussionen är emellertid en behandling av manuskriptens marginalnoteringar. Där anges vem som har ordet, på ett sätt som liknar moderna dramatexters. Förf. visar hur denna notation å ena sidan är unik i norrön tradition, å andra sidan har motsvarigheter, och antagligen förebilder, i dramatiska verk framför allt på folkspråket från England och Nordfrankrike. S.H.

Gyðinga saga, edited by Kirsten Wolf. CLXVI + 233 s. Reykjavík 1995 (*Stofnun Árna Magnússonar á Íslandi*). (*Stofnun Árna Magnússonar á Íslandi rit 42.*) ISBN 9979-819-57-X. "Gyðinga saga" är den moderna benämningen på en fornisländsk sammanställning av judarnas historia, troligen översatt från olika latinska förlagor vid 1200-talets mitt. Texten, som i sin helhet eller i fragment är bevarad i fem pergamenthandskrifter och sexton pappershandskrifter, utges här diplomatariskt, tillsammans med de latinska källtexterna. I sin fylliga inledning presenterar utgivaren de olika handskrifterna och sambanden mellan dem, diskuterar författare och datering, utreder vilka latinska källor texten är baserad på och ger en stilistisk analys av översättningen. Några sidor från två av handskrifterna återges i facsimile. Inledningen avslutas med namnregister och manuskriptregister. Till själva utgåvan är fogat två register, ett med latinska namn, ett med norröna. C.P.

Britt-Mari Näsström, Freyja — the Great Goddess of the North. 244 s. Lund 1995 (Almqvist & Wiksell International). (Lund Studies in History of Religion. 5.) ISBN 91-22-01694-5. ISSN 1103-4882. Sveriges bidrag till forskningen i fornnordisk religion har länge, delvis bortsett från ortnamnsforskningen, varit tämligen obetydliga. Det är därför glädjande att det nu har kommit en svensk avhandling i ämnet. Britt-Mari Näsström inleder sin monografi om Freyja med en skildring av källorna till den fornnordiska religionen och undersöker därefter Freyjas förekomst

i källmaterialet. Efter sedvanlig forskningshistorik redogör hon där-
 efter, med en sund kritisk inställning, för problemkomplexet kring
 Nerthus och Njörðr. Bland andra ämnen som behandlas kan nämnas
 vanerna; Freyja, Frigg och andra gudinnor i den nordiska mytologin;
 "Fertility, Fight and Fate: Disir, Valkyries and Norns in Old Norse
 Mythology" (modet med allittererande titlar har tydligen ännu inte
 ebbat ut), bakgrunden till Prymskviða; det sakrala kungadömet; och
 Freyjas allt mer fördunklade roll efter kristendomens införande. —
 Förf. är att gratulera till en kunnig och intelligent genomförd under-
 sökning. B.P.

William Pencak, The Conflict of Law and Justice in the Icelandic Sagas.
 XXI + 178 s. Amsterdam, Atlanta, GA 1995 (Rodopi). (Value Inquiry
 Book Series VIBS Volume 21.) ISBN 90-5183-835-2 (CIP). Författaren är
 professor i historia vid Pennsylvania State University. I den här boken
 studerar han sex av de mer kända isländska familjesagorna, Njåls saga,
 Grettis saga, Laxdoela saga, Egils saga, Bandamanna saga och Eyrbyggja
 saga, ur ett legal-semiotiskt perspektiv. Skrivna vid mitten av 1200-
 talet beskriver dessa sagor skeenden som utspelade sig under århund-
 raderna runt år 1000, men författarens perspektiv gör det möjligt att se
 dem som kommentarer till fristatstidens undergång. Som förf. konsta-
 terar prövades under fristatstidens fyra århundraden nära nog varje
 lagform som diskuterats inom den västerländska civilisationen. Sagorna
 tar upp frågan om konflikter mellan vad lagen och moralen påbjuder,
 mellan lagbudets bokstav och hur lagen tidigare tillämpats, lagens roll
 som instrument att bevara ett existerande hierarkiskt socialt system,
 och lagen som ett icke kodifierat rättesnöre för ett samhälle. Enligt
 förf. ligger en del av de isländska sagornas storhet däri att de inte ger
 en förenklad eller förskönande bild av fristatstiden eller en överdrivet
 negativ bild av monarkins avigsidor — de är i stället uppbyggda kring
 ett komplext nätverk av personer och händelser där handlingarna ofta
 kan ses som berättigade ur en synvinkel, klandervärda ur en annan.

I flera av sagorna, t.ex. Njåls saga, Grettis saga och Bandamanna
 saga, pläderas för att lagen även i ett samhälle som det som uppstod
 efter fristatstidens undergång måste bygga på den naturliga lagen, på
 medborgarnas inneboende känsla för vad som är rätt och fel. I vissa
 sagor dras kristendomens förlåtelselära in i bilden utan att kristen-
 domen ses som lösningen av alla problem, eftersom det kristna upp-
 förandet är lika mångtydigt som lagen eller rätten. I andra samman-
 hang bryts hävdvunnen lag mot den formella lagen. Sammantaget är

Pencaks bok en stimulerande läsning som ger ett nytt och spännande perspektiv på de isländska sagorna. C.P.

*

Søren Brandt, *Infinitive Control in Danish*. 150 s. København 1995 (Munksgaard). (Historisk-Filosofiske Meddelelser 69. Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab.) ISBN 87-7304-264-1. ISSN 0106-0481. Denna bok innehåller en detaljerad undersökning av olika infinitivkonstruktioner i danskan. För varje typ diskuterar förf. vilken eller vilka möjligheter det finns att identifiera det underförstådda subjektet till infinitiver. I anslutning till styrnings- och bindningsteoriens terminologi talar förf. här om kontroll, utan att för den skull anamma denna teori i andra avseenden. Boken tar därför upp inte bara argumentella infinitivfraser som *Han lovede at komme*, *Læreren tillod eleverne at spille fodbold*, *At regne falder ham let* eller adverbliella som *Han fik bogen for at læse den i toget*, *Børnene blev sendt i seng at sove*, där transformationsgrammatikern skulle tala om kontroll, utan också andra konstruktioner med infinitiv, som subjekt och objekt med infinitiv (*Du ser ud til at misunde mig*, *Jeg så Peter komme*, *Han siges at være forsinket*), och ett antal kopulativa konstruktioner, som *Han er at ynke*, *Den bliver ikke til at reparere*, *Peter er god til at regne*, *Jeg er ved at køre hjem* m. fl. Syftet med undersökningen är att samla alla de konstruktionstyper där det blir tal om att identifiera ett underförstått subjekt till en infinitiv; förf. diskuterar dock inte infinitiven vid modala hjälpverb, eftersom det här alltid är hjälpverbets subjekt som också är underförstått subjekt till infinitiven.

Boken sönderfaller i två delar, där den första delen, som utgör ungefär tvåtredjedelar av boken, presenterar de olika typer av infinitivkonstruktioner man finner i danskan, medan den andra delen är ägnad kontrollproblematiken. Författarens slutsats blir att valet av kontrollör bestäms av betydelsen hos den konstruktion i vilken infinitiven ingår, och att det inte går att isolera någon syntaktisk struktur som oberoende av betydelsen skulle bestämma kontrollören. Slutsatsen är empiriskt väl underbyggd och därigenom ett grundskott mot transformationsgrammatikens uppfattning att kontrollproblemet är rent syntaktiskt till sin natur. C.P.

Pia Jarvad, *Nye ord — hvorfor og hvordan? 1 udg.* 346 s. Copenhagen 1995 (Gyldendal). ISBN 87-00-20178-2. Arbetet med Dansk Sprog-

nævns nyordssamling har här gett förf. anledning till stora svep över den moderna danskan. I ett kapitel redovisas och illustreras de olika orsakerna till att nya ord kommer in i språket. Ett utförligt kapitel ägnas åt de engelska lånen, och ett annat åt inställningen till dem både bland vanliga språkbrukare (som är i stort sett positiva till alla lån utom de allra nyaste) och bland fackfolk. Vi möter här de vanliga argumenten mot att se engelskan som ett hot (t.ex. den låga frekvensen av engelska lån i löpande text) respektive för att se en hotbild (t.ex. diverse domänförluster för danskan). Ett roande kapitel om lån från andra språk börjar med inlånade beteckningar för grönsaker, frukter och maträtter. De tre kapitlen om ordbildning utvecklar sig till en hel liten lärobok i dansk ordbildningslära. Till slut kommer ett kapitel om betydelseförändring, framför allt om metaforer hämtade från sport, krig, skola och sjukdom, och ett kort avsnitt om vilka nya ord som har överlevnadskraft. S.H.

Sproghistorie i 90'erne. Red. af Bente Holmberg. 215 s. København 1995 (Selskab for Nordisk Filologi). ISBN 87-89641-04-3. Uppsatserna i denna volym handlar om språkhistoriens teori och metod, med viss tyngdpunkt på dansk språkhistoria. Oskar Bandle skriver balanserat om i vilken utsträckning de nyare paradigmen verkligen har tillfört språkhistorien något och lyfter inte oväntat fram sociolingvistikens. Inge Lise Pedersen bekräftar i sitt bidrag detta paradigms betydelse för dansk språkhistoria när hon dels lyfter fram Skautrup som en förelöpare, dels skisserar det danska riksspråkets framväxt i sociolingvistiska termer. Frans Gregersen går ännu längre och framställer sociolingvistikens som det paradigm som frälser oss från konflikten mellan diakroni och synkroni. När däremot Jan Terje Faarlund illustrerar samspelet mellan funktionella och formella förklaringar med bl.a. ordföljdens förändring i de nordiska fornspråken och subjektets förändrade roll, snuddar han bara vid sociala och variationsbetingade förklaringar. Med samma tillämpning, fast koncentrerad på danskan, demonstrerar Lars Heltoft vad grammatikalisering är, också det en inomspråklig förklaringsmodell. Heltoft beskriver också uppkomsten av subjunktionen *at* på ett nytt sätt. Hanne Ruus demonstrerar framför allt den kognitiva semantikens användbarhet på äldre språkskeden, i hennes fall äldre nydanska. Marit Christoffersen visar hur man i olika tider haft olika vid definition på termen *filologi* (vilket inte minst denna tidskrifts namn vittnar om) och vill särskilt se filologin som en tolkande vetenskap. Iørn Piø, slutligen, efterlyser hjälp av filologin för att belägga

skillnaderna mellan de tre typer danska folkvisor han urskiljer ("adelsvise", "gammel folkevise", "nyere folkevise"). S.H.

*

Helge Gundersen, Linjedansere og pantomine på sirkhus. Folkeetymologi som morfologisk omtolkning. 192 s. Oslo 1995 (Novus Forlag). (Oslo-studier i språkvitenskap 10.) ISBN 82-7099-243-7. Folketymologiska omtolkningar av typen *albåge* > *armbåge*, *fluidum* > *fludium* etc., står i centrum för intresset i denna monografi, som är en bearbetad version av en hovedoppgave med samma titel från 1993. Förf. vill beskriva folkety-mologier och besläktade fenomen som en analogisk förändring som både glider över i och är parallell med andra analogiska förändringar. Ett syfte är att systematisera olika typer av folkety-mologier, ett annat att försöka förstå vilka drivkrafter som ligger bakom en viss förändring. Förf. har valt att koncentrera sig på folkety-mologier som har sin grund i vuxenspråket, och bortser därför från barnspråk, trots att det som han påpekar är väl känt att analogi är vanligare hos barn än hos vuxna. Han håller också medvetet egennamnen utanför bilden.

Efter en presentation av hur förf. ser på begreppet folkety-mologi får vi en redogörelse för hur förf. avgränsar sitt ämne och hur boken i stort är disponerad. Därpå följer en översikt över tidigare forskning om folkety-mologier; den förste som uppmärksammade fenomenet och myntade termen folkety-mologi var Ernst Förstemann, som 1852 i *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung* publicerade en artikel med titeln "Ueber deutsche volksetymologie". I det här kapitlet ser förf. bl.a. närmare på hur tidigare forskning har systematiserat, förklarat och avgränsat folkety-mologierna. Inom det skandinaviska området har mycket lite gjorts under 1900-talet: undantaget är Vibeke Dalbergs monografi *Stednavneændringer og funktionalitet* från 1991. I det tredje kapitlet presenterar förf. sina egna teoretiska ramar, redogör för den begreppsapparat som han använder sig av vid analysen och visar hur denna har sin grund i den kognitiva lingvistik. Denna begreppsapparat tillämpas så i det fjärde kapitlet, där förf. lägger fram sin egen analys, ger en detaljerad beskrivning av omtolkningsprocessen, systematiserar fenomenen efter bl.a. morfologiska, semantiska och fonologiska faktorer, diskuterar förhållandet mellan etymologi och folkety-mologi samt ger förklaringar till de analogiska förändringarna. I det femte kapitlet samlar förf. ihop vissa av de tankar han dryftat i de

tidigare kapitlen: han ser här närmare på begreppet folketyologi både som fenomen och som term, påpekar några implikationer för dikotomin synkroni — diakroni och tar kortfattat upp hur folketyologier behandlas av olika språkvetenskapliga inriktningar. Bokens avslutande tredjedel (65 sidor) utgörs av en kommenterad ordlista över skandinaviska förekomster av folketyologi och vissa besläktade fenomen: som förf. själv påpekar i inledningen finns det mer att hämta från dialekterna, och säkerligen också andra sätt att analysera materialet än det förf. har valt. C.P.

Frøydís Hertzberg, Norsk grammatikkdebatt i historisk lys. 169 s. Oslo 1995 (Novus Forlag). (Oslo-studier i språkvitenskap 12.) ISBN 82-7099-245-3. Denna bearbetning av en del i författarens avhandling från 1990 belyser ett av språkpedagogikens stora debattämnen: vilken roll spelar goda kunskaper om modersmålets grammatik för inläringen av ett främmande språk? Denna fråga har stor aktualitet idag, men som förf. visar är oenigheten om modersmålsgrammatikens roll lika gammal som disciplinen själv, och de argument för och emot som vi möter idag har varit framförda sedan upplysningstiden.

Efter att inledningsvis ha utrett de olika betydelser vi lägger i termen *grammatik* (läran om ordens former och relationer i ett visst språk, eller en skriven presentation av ett språks byggnad, eller individens internaliserade språkkompetens, eller en synonym till "korrekt språk") och presenterat vad hon menar med termen *grammatikundervisning*, går förf. kapitelvis igenom de tre huvudargumenten för att det är viktigt att studera modersmålets grammatik i skolan: grammatikstudiet förbättrar elevens förmåga till logiskt tänkande, en god kunskap om modersmålets grammatik underlättar inläringen av ett främmande språk, och grammatikkunskap hjälper eleven att uttrycka sig bättre i tal och skrift. För vart och ett av argumenten utreder förf. i vilket pedagogiskt sammanhang det förekommer, hur de kan förstås mot bakgrund av teorier om språk och språktillägnande, samt under vilken tidsperiod argumentet hade sin glansperiod. Vid den historiska genomgången läggs tonvikten på den pedagogiska debatten i Norge. Ett särskilt kapitel ägnas utvecklingen efter 1980 — under denna tid framförs en rad nya argument för grammatikstudiet. Ett sådant är allmänbildningsargumentet: skolan har till uppgift att ge eleverna kunskap om människan och hennes omgivning, och grammatiken är en central del i det specifikt mänskliga. Ett annat modernt argument är tvärspråklighetsargumentet, som menar att grammatikstudiet bör

inrättas så att det hjälper eleven att förstå det mänskliga språkets särprägel och hur det kan manifesteras i en rad olika specifika varianter (olika språk). Det dominerande argumentet för grammatikstudier under senare tid har emellertid varit det förf. kallar metaspråksargumentet: genom att studera modersmålets grammatik skaffar vi oss ett metaspråk med vars hjälp vi kan tala om språkliga företeelser. Detta argument ligger implicit i de andra argument som framförts till förmån för grammatikstudium, det nya är snarast att metaspråksargumentet idag ges ett egenvärde.

I huvuddelen av boken undersöker förf. de olika argumenten för studiet av modersmålsgrammatik ett för ett. I det avslutande kapitlet drar hon ihop trådarna för att visa hur diskussionen vid olika tider involverar flera argument samtidigt och hur skolhistorien kan uppvisa vågor i synen på det berättigade i att studera modersmålets grammatik. Det är en klagörande och intresseväckande studie som förf. här presenterar: att perspektivet i första hand är norskt är ovidkommande, eftersom utvecklingen i skolan i stor utsträckning varit den samma i alla de nordiska länderna. C.P.

Kristian Strømshaug, Mål i Østfold. Medredaktörer Arve Borg, Joleik Øverby. XXX + 326 s. Oslo 1995 (Novus forlag). (Norske Studiar VIII. Utgivne av Avdeling for målføregransking, Universitetet i Oslo.) ISBN 82-7099-249-6. ISSN 0333-4333. Denna bok handlar om dialekterna i Østfold under de senaste hundra åren. Här finns ett utdrag ur Aasens Brev og dagbøker om Aasens resa i Østfold hösten 1853, alla upplysningar om østfoldmål i Aasens *Norsk Ordbog med dansk Forklaring* 1877 och i Hans Ross tillägg till denna ordbok från 1895; i inledningen till boken ges uppgifter om uttalsmarkeringen i dessa ordböcker, upplysningar om hur böjningen markeras, hur *aa* (=å) placeras alfabetiskt och om vilka förkortningar som används. Efter utdragen ur Aasens och Ross ordböcker publiceras en samling av norska ord, huvudsakligen från trakten av Spydeberg, samlade av sockenprästen Jacob Nicolai Wilse (1780); inledningen innehåller en kort kommentar till denna ordsamling. Efter en översikt över den äldre och nyare administrativa indelningen av Østfold, med kommentarer till utvalda namn, följer en översikt av Joleik Øverby om hur de norska dialekterna kan indelas med hjälp av jämviktsregeln. Strømshaug ger där efter en längre utredning av østfoldmålen: han urskiljer tre dialektområden och visar med hjälp av ett nittiotal kartor hur olika fonologiska och morfologiska drag varierar i dessa områden. Boken avslutas

med en litteraturlista, en lista över förkortningar och tecken, samt två index, en över förklarande teckningar, en över karterade ord. C.P.

*

Lars-Johan Ekerot, *Ordföljd Tempus Bestämmdhet. Föreläsningar om svenska som andra språk*. 187 s. Malmö 1995 (Gleerups förlag). ISBN 91-40-61785-8. Denna bok riktar sig i första hand till lärare i svenska för invandrare men också till utländska studenter som vill lära sig svensk grammatik. Inledningsvis ges allmänna synpunkter på grammatik och språkinläring med avseende på regler och lexikonkunskap, språkinläring som en successiv differentiering, samt första- och andraspråksinläring. Utöver de i bokens titel nämnda aspekterna behandlas utvecklingen av ordförrådet. Lars-Johan Ekerot har själv undervisat i svenska som andra språk. Bokens värde kan väl egentligen bara bedömas utifrån praktiska undervisningserfarenheter, men det är en rimlig förmodan att dess kombination av lättläst framställning och fast teoretisk bakgrund kommer att göra den högst användbar. B.P.

Robert A. Hall, Jr., *The Kensington Rune-Stone. Authentic And Important. With the collaboration of Richard Nielsen and Rolf M. Nilsestuen*. XVII + 137 s. Lake Bluff, Illinois 1994 (Jupiter Press). (Edward Sapir Monograph Series in Language, Culture, and Cognition 19.) ISBN 0-933104-30-8, 0-933104-31-6. ISSN 0163-3848. Medan det verkar råda enighet hos skandinaviska runologer och nordister om att den runsten som 1898 upptäcktes i Kensington, Minnesota, är ett falsarium, finns det ännu amerikanska forskare som envist hävdar motsatsen. Till denna grupp hör Robert A. Hall Jr., professor emeritus i lingvistik vid Cornell-universitetet, som i den här anmälda boken sammanfattar egna och andras stöd för textens autenticitet. Efter en inledning där förf. presenterar inskriften och ger en translitterering och översättning till engelska följer bokens två huvuddelar, The text in context och Structural analysis and commentary. Boken avslutas med en appendixdel, en bibliografi, namn-, sak- och ortregister, samt addenda.

Inskriften på Kensingtonstenen, som bl.a. anger att stenen ristades 1362, innehåller flera märkligheter som sammantagna starkt talar för falsifikatteorin. Den är t.ex. ristad med långstaviga runor vid en tid då bruket av sådana runor i huvudsak var övergivet — dock påpekar förf. att man kan finna gotländska inskrifter med långstaviga runor från

1300-talet. En jämförelse mellan Kensingtonrunorna och runorna i standard-futharken resp. den gotländska futharken visar att elva Kensingtonrunor överensstämmer med både standardfutharken och gotlandsfutharken, sex runor saknar överensstämmelse, och av de återstående sju runorna visar fem likhet med gotlandsfutharken, två med standardfutharken, vilket Hall tar som stöd för slutsatsen att runorna har gotländskt ursprung.

Språket i inskriften visar flera avvikelser från klassisk fornsvenska. Påfallande är t.ex. att de finita verben inte kongruerar med subjektet — detta gäller även starka verb som *komma*, *finna* och kopulan *vara*. På stenen läser vi t.ex. *wi war*, *wi kom* och (*wi*) *fann*, former som inte annat än i undantagsfall dyker upp i svenskan före 1600-talet. Särskilt påfallande är att både person- och numerusböjning saknas. Hall hänvisar emellertid till språket i Codex Bureanus, vars verb-böjning är förenklad i jämförelse med klassisk fornsvenska, och menar att avsaknad av verbkongruens och en del andra språkliga drag — hit hör t.ex. *-e* för *-a* i ändelser, försvagning av *p*, *t*, *k* till *b*, *d*, *g*, avsaknad av *i*-omljud i *fard* (för *färd*), och bruket av *ok* i st.f. väntat *at* i konstruktionen *wi war ok fiske* — visar på att språket på stenen är fornbohuslänska. Enligt Hall skulle bohuslänskan fungerat som en slags "koiné" eller gemensamt språk för folken längs kusterna från Gotland i öster till Island i väster, bl.a. på grund av sitt centrala läge. Det hela är mycket spekulativt, och Halls bevisföring lämnar mycket övrigt att önska — rimligt hade varit, kan man tycka, att han i sina fornbohuslänska källor kunnat belägga (med hänvisning till exempel) de från 1300-talets fornsvenska avvikande konstruktionerna. Så länge förf. inte gör detta är hans bevisföring otillräcklig, och uppfattningen att inskriften är ett falsifikat snarare förstärks.

C.P.

Åke Hansson, *Nordnorrländsk dialektatlas*. 1. Text. 2. Kartor. 99 s. + 140 kartor. Umeå 1995 (*Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå*). (Skrifter utgivna av *Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå*. Serie A. *Dialekter*. 11.) ISBN 91-86372-27-0. ISSN 0280-5553. *Nordnorrländsk* syftar i detta arbete på landskapen Norrbotten, Västerbotten och Lappland samt den del av Ångermanland som hör till Västerbottens län, men ofta vidgas perspektivet till ett betydligt större område som sträcker sig ner till östra Svealand och Gotland. Grundmaterialet för karteringen är typordlistor, upprättade mellan 1897 och 1921. "De dialektdrag som valts ut för registrering och kartering är i första hand sådana, som är särskiljande mellan de nordnorr-

ländska dialekterna inbördes, därnäst sådana drag, som skiljer de nordnorrländska dialekterna gentemot sydligare mål", meddelas i inledningen. Materialet har bearbetats genom databehandling. Textdelen innehåller kortfattade kommentarer till kartorna. Dessa kan indelas i två huvudgrupper. Den första består av vanliga dialektgeografiska kartor över undersökningsområdet, ofta med en infälld mer småskalig karta som i relevanta fall visar förhållandena i Nord- och Mellansverige samt på Gotland; här karteras i tur och ordning accent, kvantitet, vokalism, konsonantism, morfologi samt ordförråd och ordformer. Den andra gruppen består av dialektometriska kartor, där fr.a. Hans Goebels *Dialektometrie* (1982) har tjänat som inspirationskälla och där kartrutor med olika tät skraffering utvisar likhet mellan en viss utvald dialekt från Överkalix i norr och ner till Tierp i Uppland i söder och andra dialekter inom undersökningsområdet. Förf. lyckas väl både med att komplettera tidigare alltför fragmentariska kunskaper om dialektala förhållanden och med att bryta ny mark inom sitt ämnesområde. Han har därmed åstadkommit ett arbete som kommer att gå till den svenska dialektologins lärdomshistoria. B.P.

Nils Jörgensen, *Barnspråk och ungdomsspråk*. 241 s. Lund 1995 (*Studentlitteratur*). ISBN 91-44-46751-6. Titeln på Nils Jörgensens bok är något missvisande eftersom ungdomens språk behandlas ganska förstrött, något som förf. är väl medveten om och som också återspeglar forskningsläget. Desto tyngre väger insatserna i fråga om barnspråk. Jörgensen är ytterst väl orienterad i forskningen på området, därom vittnar bl.a. den selektiva men mycket informativa bibliografin. Han behandlar kunnigt och med gott omdöme alla väsentliga delar av barnspråket och dess utveckling: de biologiska förutsättningarna, kognition, social utveckling, kommunikativ utveckling, ordinlärning, fonetisk-fonologisk utveckling, satsstrukturell utveckling, morfologisk utveckling, metaspråklig medvetenhet, tvåspråkighet, skrivning och läsning m.m. Boken bör fungera väl som kursbok på universitetsnivå men kan också läsas med stor behållning av alla språkintresserade som kommer i kontakt med barn, både förskollärare samt låg- och mellanstadielärare och, inte minst, föräldrar. B.P.

David Kornhall, *Vers och tonaccent. Om den svenska tonala ordaccenten som poetiskt verktningsmedel*. 102 s. Göteborg 1994 (*Centrum för metriska studier*). (Skrifter utg. av Centrum för metriska studier. 4.) ISBN 91-87988-03-8. ISSN 1100-9063. I denna skrift ställs frågan om svenskans

tonaccenter och deras fördelning någonsin utnyttjas poetiskt (naturligtvis utan att skalden är medveten om att det är det han gör). Förf. visar först i en kvantitativ studie att den numera rätt glömde skalden Bertil Malmberg i en av sina diktsviter har en tydlig preferens för accent 2, vilket kan tolkas som en stilvilja. Sedan gör han kvalitativa nedslag i ett antal dikter av några olika skalder och visar på möjliga samband mellan tonaccent å ena sidan och verkets innehåll eller struktur å den andra. Han resonerar hela tiden återhållsamt och tar inte för givet att ett påvisat samband är detsamma som en påvisad effekt på läsaren. Tonaccenten är nog den prosodiska distinktion som är svårast att spåra bland de poetiska verkningsmedlen, och förf. har inte gjort det lätt för sig i sitt ämnesval. Det är emellertid svårt att avvisa alla dessa sparsmakat valda fall som verkningslösa. Starkast övertygad har anmälnaren blivit av analysen av Erik Lindegrens Pastoral-svit I, som visar att observation av tonaccenternas fördelning kan skärpa blicken för variationen i diktens bildspråk.

Att en studie som denna bara kan genomföras framgångsrikt av en forskare som förutom språkvetenskaplig akribi också kan ådagalägga förmåga till känslig poesiläsning framgår med all önskvärd tydlighet.

S.H.

Per Ledin, Arbetarnes är denna tidning. Textförändringar i den tidiga socialdemokratiska pressen. 213 s. Stockholm 1995 (Almqvist & Wiksell International). (Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Scandinavian Philology, New series 20.) ISBN 91-22-01683-X. ISSN 0562-1097. Denna avhandling undersöker textförändringar i den svenska socialdemokratiska pressen omkring sekelskiftet 1900. Under den period författaren undersöker, 1892-1912, fick den kommersiella pressen sitt genombrott i Sverige, samtidigt som arbetarrörelsen växte fram som en politisk plattform för de arbetargrupper som uppstått genom den pågående industrialiseringen och urbaniseringen. Arbetarrörelsen byggde sin organisation och agitation kring egna tidningar, som förmedlade och förstärkte den lokala arbetaropinionen, och vars redaktioner blev politiska högkvarter. Under början av 1900-talet institutionaliserades både pressen och partiet, vilket leder till textförändringarna i tidningarna.

I sin undersökning utgår förf. från ett sociokulturellt textbegrepp, där genre, diskurs och stil är viktiga ingredienser och där texten ses som knuten till en social process. Detta synsätt leder till att förhållandet mellan form och funktion problematiseras, och förf. kan inrikta

analysen på sådana textuella och språkliga former som antas fylla centrala sociala funktioner i de undersökta texterna. Undersökningsmaterialet utgörs av ett antal socialdemokratiska och borgerliga tidningsnummer från slutet av 1800-talet och början av 1900-talet.

Efter det inledande kapitlet, där förf. presenterar de teoretiska frågeställningarna och sitt huvudmaterial, följer ett kapitel där begreppet genre står i centrum. Mot bakgrund av en översikt över hur genrebegreppet de senaste åren diskuterats i en rad olika discipliner försöker förf. ringa in betydelsen hos genre så att begreppet kan användas för de tidningstexter som han undersöker. Enligt författarens synsätt har genren till uppgift att foga in en text i en tradition och knyta den till en social process; detta medför bl.a. att genrebegreppet har en inbyggd dynamik så till vida att det förändras över tid, i takt med att de situationer där en genre tas i bruk förändras. Förf. använder ett kapitel för att belysa hur genresystemet i de socialdemokratiska tidningarna förändras under den undersökta perioden. De genrer som främst vinner mark är nyhet och notis, vilka tillsammans mer än fördubblar sin andel av materialet mellan 1892 och 1912. Det telegrambaserade materialet ökar, rubriksättningen blir modern och tilldelas 1912 nästan uteslutande nyhetsmaterialet, och delgenren idrott får under perioden en egen avdelning. Däremot försvagas under perioden opinionsmaterialet och det litterära materialet.

I två kapitel skärskådar förf. närmare hur genren lokalnyhet utvecklas: han tar här upp både textstrukturens och stilens utveckling. Medan de socialdemokratiska tidningarna vid undersökningsperiodens början både vill förmedla nyheter och agitera är de borgerliga tidningarnas lokalnyheter från denna period mer inriktade på att återge olika myndigheters åsikter; under perioden förlorar arbetardiskursen i de tidigaste socialdemokratiska tidningarna mark, främst till en myndighetsdiskurs men också till en journalistisk diskurs. Utvecklingen innebär en standardisering och likriktning mellan socialdemokratisk och borgerlig press. Samtidigt förändras stilen i de socialdemokratiska tidningarnas lokalnyheter, en förändring som speglar övergången från en muntlig till en skriftlig offentlighet.

Den utveckling förf. belagt inom genren lokalnyhet belyser han ytterligare genom att studera hur genren mötesreferat förändras under perioden. Resultatet visar att genren förlorar kontakten med en lokal och muntlig arbetaroffentlighet och allt starkare knyts till etablerade institutioner i en skriftlig offentlighet. Samtidigt blir framställningen allt mer distanserad, monologisk och standardiserad.

I ett avslutande kapitel diskuterar förf. resultatet av sina undersökningar. Ett viktigt resultat är att den socialdemokratiska och borgerliga pressen likriktas under perioden. Som förf. påpekar rör det sig om ömsesidiga övertaganden och omformanden, där den socialdemokratiska pressen är ledande i vissa avseenden, den borgerliga i andra.

Ledins avhandling är i flera avseenden ett viktigt arbete, som inte minst metodiskt bör få konsekvenser för framtida textforskning. Studien visar klart det fruktbara i att inventera de genrebeteckningar som språkbrukarna använder innan man etablerar en korpus, som f.ö. bör bestå av hela texter, och den visar också att den sociala process som genren är en del av bör beskrivas så att texternas sociala inbäddning kan klargöras. Mot denna bakgrund kan sedan olika språkliga variabler studeras och deras funktion klargöras. C.P.

Helmer Lång och Sten-Bertil Vide, Skånsk-svensk-dansk ordbok från A! till Örrrk!. 112 s. Höganäs 1995 (Litteraturtjänst; distr.: MW-reklam Marianne Wolff). ISBN 91-85998-39-7. Föreliggande ordlista, som utges i regi av Skånska akademien, baserar sig enligt förordet huvudsakligen på materialet i Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund. Dessutom har en hel del skånsk dialektdiktning excerperats. Som uppslagsformer har valts s.k. skånska former; därefter meddelas för varje ord svenska och danska motsvarigheter.

Ordlistan kan säkert fungera utmärkt som underhållning för lekmän och har en avsevärt högre kvalitet än Ohlmarks' skånska ordbok, men den kan knappast sägas vara tillfredsställande från vetenskaplig synpunkt. Förutsättningen för att man skall kunna använda dialektformer som uppslagsord — vilket under alla omständigheter ändå är olämpligt — är att den beskrivna dialekten är enhetlig, något som författarna är väl medvetna om inte är fallet när det gäller skånemålen (formuleringen s. 3 i förordet, att den "splittring i olika dialekter, som börjat redan under den danska tiden, har efter 1658 gått vidare", döljer dock det faktum att de viktigaste dialektskillnaderna i skånemålen har sina rötter i medeltiden). Den eftersträlvade ljudenliga stavningen är långt ifrån alltid konsekvent. Redan på själva ordlistans första sida finner man *åker* helt korrekt skrivet *Agår*, medan *åkerhöna* 'nyckelpiga; raphöna' skrivs *Agerhöna*. Efter skrivs, riktigt, med initialt *ä*, *Ätte-*, i *eftersnar* 'efterklok', men med *e*, *Etter-* (för det korrekta *ättår-*), i *efterhöst* 'senhöst'. *Dänka* 'stänka vatten' anges ha uttalet *dännka*; det korrekta är givetvis *dängka*. "Uttalsvariationen i olika skånska dialekter förtecknas i regel icke", meddelas i förordet. Man frågar sig varför men

kan inte undgå misstanken att en medveten strävan att framställa skånemålen som enhetligare än vad de verkligen är kan ligga bakom. Den summariska redogörelsen i förordet för skilda dialektala drag i de olika skånemålen ger inte särdragen rättvisa. Den sydsåkanska muljeringen och "norrländska förmjukningen" förbigås exempelvis helt. De lämnade exemplen på luckor och inkonsekvenser kan tyvärr mångfaldigas. B.P.

MISS. Meddelanden från Institutionen för svenska språket vid Göteborgs universitet. 6–11. 63+41+63+38+175+122 s. Göteborg 1995 (*Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet*). ISSN 1102-4518. I denna serie av småskrifter har under året sex nummer utkommit. Anna Gunnarsdotter Grönberg skriver om den isländska översättningen av Astrid Lindgrens Bröderna Lejonhjärta (nr 6), Benjamin Lyngfelt om meningslängd och satskonnektion i Dagens Nyheter 1965–1994 (nr 7), Kerstin Paulsson om dialektala växtnamn från Hålda socken i Bohuslän (nr 8), Roger Källström om olika möjligheter att analysera svenskans genussystem (nr 9) och Monica Reichenberg Carlström om invandrarelever och språket i gymnasiets SO-böcker (nr 10), medan nr 11 är en samling småstudier om språk och kön gjorda i samband med ett seminarium lett av Deborah Cameron. S.H.

Nationalencyklopedins ordbok. Första bandet. Utarbetad vid Språkdata, Göteborgs universitet. XVIII + 654 s. Höganäs 1995 (*Bra Böcker*). ISBN 91-7024-953-9 (*konstläderband (band 1)*), 91-7119-971-3 (*halvfranskt band (band 1)*), 91-7119-970-5 (*konstläderband (band 1–3)*), 91-7119-975-6 (*halvfranskt band (band 1–3)*). Nationalencyklopedins ordbok, NEO, ska utkomma i tre band i samma format och med samma layout som den svenska Nationalencyklopedin, vars utgivning nu är i det närmaste fullbordad. Totalt kommer ordboken att omfatta cirka 2 000 sidor, på vilka omkring 137 000 språkliga enheter definieras (ca 68 000 uppslagsord, ca 90 000 språkprov). NEO är utarbetad av en forskningsgrupp vid Språkdata i Göteborg under ledning av Sture Allén; denne ledde tidigare arbetet med *Svensk Ordbok*, och i vissa fall har NEO samma ordförklaringar som denna.

Likt de flesta andra ambitiösa ordböcker ger NEO uppgifter om ordens stavning, uttal, avstavning, betydelse och konstruktionssätt; därtill kommer att NEO också anger hur orden är beslätade, varifrån de kan härledas och när de första gången dyker upp i svenskan. Dessa uppgifter gör NEO extra värdefull, liksom det faktum att redaktionen

medvetet strävat efter att få med ord som är nya i svenskan och tidigare inte förtecknats i ordböcker. Ordboken verkar mycket användbar och behovet av en mindre påkostad och mer lätthanterlig utgåva lär snart uppstå.

C.P.

Rannsakingar efter antikviteter — ett symposium om 1600-talets Sverige. Redaktörer: Evert Baudou och Jon Moen. 209 s. Stockholm 1995 (Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien). (Konferenser 30.) ISBN 91-7402-246-6. ISSN 0348-1433. Med hjälp av prästerskapet och civila ämbetsmän genomfördes under perioden 1667–93 en inventering av de fasta fornlämningarna i Sverige och Finland. Det stora materialet har i Vitterhetsakademiens regi utgivits i en vetenskaplig utgåva i tre delar, 1960, 1969 och 1992. Ännu saknas en kommentar till materialet. Som förberedelse till en sådan ordnade Vitterhetsakademien ett tvärvetenskapligt symposium om rannsakingarnas vetenskapliga betydelse hösten 1993; de flesta uppsatserna som ingår i den här anmälda volymen presenterades ursprungligen på detta symposium. Till detta kommer två uppsatser om de tidiga danska fornminnesinventeringarna och en artikel om det svenska lantmäteriets verksamhet i Pommern omkring 1700.

Ur språklig synvinkel är rannsakingarna intressanta dels för studiet av ort- och personnamn, dels p.g.a. att de skrevs under en begränsad tid av personer med samma utbildningsgrad, och således ger en inblick i hur språket hos dessa skribenter tedde sig vid 1600-talets slut. Endast tre av de sjutton artiklarna behandlar emellertid språkliga ämnen: Helmer Gustavsson skriver om den epigrafiska relevansen hos de runinskrifter som omnämns i rannsakingarna, Bengt Pamp redovisar några språkliga iakttagelser i de sydsvenska rannsakingarna — de skåneländska texterna visar sig t.ex. nästan alla vara skrivna på ren danska — och Sven Lange ger några synpunkter på rannsakingarnas språk och stil och skisserar ett tänkt forskningsprogram där språket i rannsakingarna bl.a. jämförs med språket i predikningar och i kanslispråk från samma tid. Av övriga uppsatser i volymen märks Nils-Gustaf Stahres inledande artikel om rannsakingarnas förlopp, Berta Stjernquists synpunkter på de skånska prästrelationernas informationsvärde, Nils-Arvid Bringéus redogörelse för rannsakingarnas värde som folkloristisk källa, samt Mats Burströms arkeologiska perspektiv på rannsakingarna.

C.P.

Solveig Strömman, *En term — två språk. Studier i fackslang*. 74 s. Vaasa 1995 (Vaasan yliopiston julkaisuja). (Proceedings of the University of Vaasa. Research Papers. Tutkimuksia No 191. Språkvetenskap 29.) ISBN 951-683-551-1. ISSN 0788-6667 (Vaasan yliopiston julkaisuja. Tutkimuksia.), 0788-6691 (Vaasan yliopiston julkaisuja. Tutkimuksia. Kielitiede.) I denna lilla studie av hur tvåspråkigheten i praktiken fungerar undersöker förf. fackslangen inom fyra avdelningar i olika företag och inom fem små tryckerier med såväl svenskspråkig som finskspråkig personal. Studien är en uppföljning av tidigare studier av tvåspråkighet i företag som förf. genomfört, se författarens "Två språk på arbetsplatsen" (anmäld nedan). Särskilt har förf. intresserat sig för termer som används vid samtal på svenska: dessa är ofta finska, men även svenska termer förekommer. Förf. konstaterar att de språkliga relationerna inom ett företag har en viss inverkan på slangens termförråd men att språkmiljön utanför företaget är en annan viktig faktor. I vissa fall lever finska slangtermer kvar från tidigare perioder med fler finskspråkigt anställda. I bilagor presenterar förf. gemensamma termer som är facktermer på finska resp. svenska, och gemensamma termer som är slangtermer på finska resp. svenska, eller på vardera språket, samt förfinskade svenska ord som används som slangtermer då man talar finska. I en särskild bilaga presenteras termer med en svensk och en finsk del, som t.ex. *kalvoapparat* 'arbetsprojektor' eller *tuppiskarv* 'toppskarv'.

C.P.

Solveig Strömman, *Två språk på arbetsplatsen. Status och förändring*. 395 s. Vasa 1995 (Universitas Wasaensis). (Acta Wasaensia. 44. Språkvetenskap. 7.) ISBN 951-683-581-3. ISSN 0355-2667, 1235-791X. Här redovisas en undersökning av språkbruket på tre företag i Vasa, vilka alla internt är tvåspråkiga fastän ett av dem officiellt är svenskt, ett annat tvåspråkigt och det tredje finskt. I vissa delundersökningar ingår också fem små tryckerier, varav fyra svenska. Metoden utgörs främst av omfattande, noggrant utformade enkäter med hög svarsprocent. På ett av företagen har en longitudinell studie kunnat göras (1978, 1981 och 1991).

Undersökningen bekräftar i stor skala den vanliga iakttagelsen att finska används i kontakter mellan språkgrupperna, även om båda grupperna får anpassa sig mer till arbetsplatsens officiella språk i frågor som rör arbetet än eljest, och även om t.ex. förmän står under rätt stark press att vara aktivt tvåspråkiga. I sina slutord uttrycker förf. inte helt oväntat sina bekymmer över svenskans vikande positioner. En

rikssvensk läsare slås snarast av hur långsam denna reträtt är, liksom av tendenserna till ökade kontakter med och kunskaper i svenska hos de finskspråkiga. Likaså är den positiva inställningen till det andra språket och dess bärare ett genomgående och frapperande drag. På det officiellt finska företaget tyckte t.ex. 57 % av de finskspråkiga att man skulle övergå till tvåspråkiga cirkulär i stället för de förefintliga som enbart var avfattade på finska.

Lite för sig står en kartläggning av fackslangen, den arbetsplats-specifika jargongen. Här pågår en inbrytning av finskt språkstoff i den lokala svenskan, medan de svenska inslagen i den finska fackslangen till större delen har inkommit redan för några tiotal år sedan, när svenskan (på det företag som undersökts) var helt enarådande som officiellt språk. S.H.

Siv Strömquist (red.), Läroboksspråk. Om språk och layout i svenska läroböcker. 195 s. Uppsala 1995 (Hallgren & Fallgren). (Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter. 26.) ISBN 91-7382-728-2. Här har samlats fyra uppsatser kring temat språk i svenska läroböcker. Björn Melander gör en historisk översikt över den svenska läroboksforskning som har språklig inriktning. Ulla Ekvall redovisar en granskning av parallella avsnitt om naturkunskap i tre läroböcker för årskurs 4. Hon finner dem dåligt strukturerade, textlingvistiskt ibland nästan absurda, medan bruket av stilmedel för att väcka intresse får godkänt. Lars Melin studerar bl.a. den grafiska utformningen av två läroböcker i samhällskunskap för högstadiet. Han finner att deras fördelning av texten på olika grafiska textslag (brödtext, kursiv text, faktaruta, tonplatta, bildtext, uppgifter) bara till viss del har samband med olika språklig funktion. Däremot verkar texterna ha en fungerande textbindning, även om frånvaron av sammanbindande konjunktioner, subjunktioner och adverb noteras som en lite märklig egenhet för genren. Carin Sandqvist jämför läroböcker i historia från 1950-talet (gymnasium, realskola) respektive 1980-talet (gymnasium, grundskola): ett av hennes resultat är att samtliga fyra böcker har en hög informationstäthet, i höjd med uppslagsbäckers. S.H.

Margareta Westman, Språkets lustgård och djungel. 239 s. Stockholm 1995 (Norstedts). (Skrifter utgivna av Svenska språknämnden. 79.) ISBN 91-1-93522-X. Professor Margareta Westman, chef för Svenska språknämnden, presenterar här en populär bok om språket från olika aspekter: språkets ursprung, hur ett nationalspråk egentligen skall definieras,

engelskans roll i nusvenskan, ordbildning och ordförråd, syntaktiska frågor, språket och verkligheten, dialekter, sociolekter och "kronolekter" (en inte helt lämplig term för generationsbetingade språk), språkets variationer i skrift m.m. Det ligger i sakens natur att förf. rör sig med störst säkerhet och auktoritet inom områden som har med hennes egen yrkesutövning att göra; i en del övriga ämnen hade man kanske önskat sig en lite mer fördjupad framställning. En klar brist är frånvaron av litteraturhänvisningar. "Ingen lärobok utan en bok för lust och läsning", står det på omslagets baksida. Må vara; men nog är det lite orättvist mot de nu anonyma forskare vilkas resultat boken utnyttjar och mot de läsare som hade velat veta något mer om ett speciellt ämne att bibliografiska uppgifter saknas. Ett urval boktitlar hade inte nämnvärt fördyrat framställningskostnaderna. Här hade Nils Jörgensens ovan anmälda bok om barn- och ungdomsspråk kunnat tjäna som föredöme. B.P.

*

Olof Brattö, *Personnamn i Bohuslän. III: Efternamnet*. 131 s. Göteborg 1995 (eget förlag). Olof Brattös tidigare arbeten om personnamn i Bohuslän finns anmälda i ANF 108 (1993): 220 och 110 (1995): 268. Här kommer nu en ny del, som behandlar släktnamnen. Som förf. meddelar i förordet rör det sig till största delen om tidigare publicerade uppsatser i tidskrifter och tidningar som nu ges ut, i vissa fall omarbetade och kompletterade. Förf. inleder med en översikt över släktnamnsskicket i hela Bohuslän men koncentrerar därefter framställningen till att gälla förhållandena i de sju socknarna i Morlanda pastorat. Materialet han använder utgörs av jordeböcker och mantalslängder samt husförhörlängder och andra slags kyrkoböcker. Namnen grupperas i *-son*-namn, borgerliga namn och soldatnamn. Undersökningen sker under hänsynstagande till sociala skiktningar och till skillnaderna mellan in- och kustland. B.P.

Bertil Flemström, *Ortnamnen i Jämtlands län. På offentligt uppdrag utgivna av Ortnamnsarkivet i Uppsala. Del 3. Bräcke kommun. Bebyggelsenamn*. 102 s. + 2 opag. s. Uppsala 1995 (Ortnamnsarkivet i Uppsala). (Skrifter utgivna genom Ortnamnsarkivet i Uppsala. Ser. A: Sveriges ortnamn.) ISBN 91-85452-20-3. ISSN 0349-4381. Jämtlandskännaren Bertil Flemström ger nu ut en andra del i OAU:s Jämtlandsserie. Bräcke kommun innefattar socknarna Bodsjö, Bräcke, Håsjö, Hällesjö,

Nyhem, Revsund och Sundsjö och innehåller flera intressanta och svårtolkade namn, bl.a. *Finnäs*, *Gimdalen*, *Hosjö*, *Hunge* och *Tavnäs*. Namntolkningarna är som man kan vänta goda och omdömesgilla. Beträffande just namnet *Tavnäs* hade man dock velat ha ett något tydligare resonemang kring olika alternativ. B.P.

*Gösta Franzén och Svante Strandberg, Ortnamnen i Östergötlands län. På offentligt uppdrag utgivna av Ortnamnsarkivet i Uppsala. Del 16. Memmings härad. Bebyggelsenamn. 73 s. Uppsala 1995 (Ortnamnsarkivet i Uppsala). (Skrifter utgivna genom Ortnamnsarkivet i Uppsala. Ser. A: Sveriges ortnamn.) ISBN 91-85452-21-1. ISSN 0349-4381. Memmings härad omfattar tre socknar: Borg, Kimstad och Kullerstad. Professor emeritus Gösta Franzén ansvarar i denna nya del i Ortnamnsarkivets i Uppsala Östergötlandsserie för behandlingen av häradsnamnet och namnen i Borgs socken, dåvarande förste arkivarien, numera professor Svante Strandberg, för resten. Häftet innehåller flera intressanta namn, bl.a. själva häradsnamnet, som troligen är en bildning till fsv. *miædhm* 'höft', väl med syftning på en sträcka av Motala ström, *Fjättersund*, där förleden kan vara ett **fæet(i)* 'vadställe', och *Skrumlösa*, som förmodas innehålla ett ljudbeskrivande ånamn **Skruma*, till en motsvarighet till fvn. *skrum* 'skryt, löst prat'. Möjligheten att anknyta till det **skrum-* 'något som är skrymmande' som kan ingå i det skånska *Skrumberga* nämns inte. B.P.*

Bertil Karlsjö i samverkan med Göran Hallberg, Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund, Skånes och Blekinges riksgrens. Dokumentation av de två danska landskapens gräns mot svenska Småland. 169 s. Lund 1995 (Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund). (Skrifter utgivna genom Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund. 8.) ISBN 91-970485-6-9. ISSN 0348-6702. I denna utgåva från Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund svarar Bertil Karlsjö för huvuddelen av arbetet och Göran Hallberg för namntolkningar och namnkommentarer. Som framgår av titeln är det väsentligen den gamla riksgränsen mellan Småland å ena sidan samt Skåne och Blekinge å den andra som avhandlas, men i ett kortare inledande avsnitt undersöks också riksgränsen mellan Halland och Småland. Äldre källor som har utnyttjats är 1554 års svenska gränslista, 1555 års danska gränsbestämning, 1603 års svenska gränslista, gränsskillnadskarta 1650, Gerhard von Buhrmans karta över Skåne 1684, lantmätare Assar Rohmans karta över Sunnerbo härad i Småland 1685 och uppmätning av Kronobergs läns gräns 1742–1746. Boken har väl främst

värde för hembygdsintresserade och lokalhistoriker, men de många namntolkningarna gör att också namnforskare kan ha utbyte av den.

B.P.

Inger Larsson, Dåpp Inger, Tupp Lars och Jacobs Olof. Om gårdsnamn i Nås socken i Dalarna. 82 s. Uppsala 1995 (distr.: Almqvist & Wiksell International). (Acta Universitatis Upsaliensis. Nomina Germanica. Arkiv för germansk namnforskning. 21.) ISBN 91-554-3559-9. ISSN 0349-3075. Termparet *gårdnamn-gårdsnamn* har, föga överraskande, vållat en viss begreppsförvirring. *Gårdnamn* är väl normalt entydigt: 'namn på en gård(splats)', medan *gårdsnamn* kan vara både en bebyggelse- och en personbeteckning. I den här föreliggande undersökningen fokuseras intresset på gårdsnamn som personbeteckningar (förutom i själva avhandlingen refereras den ännu inte helt klagörande diskussionen kring termen i en exkurs). I bokens första huvudavsnitt analyseras olika gårdsnamnstyper (soldatnamn; enbart förnamn och förnamn i kombination med annan förled; ursprungs-betecknande namn; yrkesbetecknande namn; övriga namn). Det visar sig att s.k. flexionspatronymika — mans- eller kvinnonamn i genitiv — dominerar och att de nybildas från 1600-talet till slutet av 1800-talet. Det andra huvudavsnittet avhandlar relationen mellan namn och släkt. De namn som anger släktskap genom framförställda flexionspatronymika går oftast i arv, likaså gårdsnamn bildade till ett gammalt soldatnamn och sådana som anger ursprung, medan namn som syftar på ett yrke eller en egenskap hos den ursprunglige namnbäraren kan ärvas men inte behöver göra det. Det tredje och sista huvudavsnittet tar upp förhållandet mellan namn och gård. Det framkommer bl.a. att den som bor kvar på gården, oftast en son, brukar ära namnet, medan en man som flyttar till en gård där hustrun äger egendomen tenderar att byta gårdsnamn.

Boken är i allt väsentligt redigt disponerad och avhandlar ett intressant ämne. Den hade dock vunnit på ett register över de diskuterade namnen.

B.P.

Aino Naert, Ortnamn i språkkontakt. Metoddiskussion med utgångspunkt i ortnamnsskicket i ett finsk-svenskt kontaktområde. 238 s. Uppsala 1995 (distr.: Almqvist & Wiksell International). (Acta Universitatis Upsaliensis. Acta Germanica. Arkiv för germansk namnforskning. 20.) ISBN 91-554-3468-1. ISSN 0349-3075. Ortnamnen i de finsk-svenska kontaktområdena i Finland har varit och är fortfarande föremål för

namnforskarnas livliga intresse; det räcker med att för äldre tider nämna forskare som T. E. Karsten, Ralf Saxén och Heikki Ojansuu och för yngre namn som Lars Huldén, Airi Kartano och Ritva Liisa Pitkänen. Här görs ett försök till en ingående beskrivning av onomastiska interferensfenomen i ett begränsat område, nämligen Nagu socken i Åboland. Avhandlingen meddelar i det andra kapitlet en översikt över äldre forskning i ämnet såväl i Finland som i övriga Norden och tar även hänsyn till utomnordisk forskning — det är särskilt undersökningar i Schweiz och f.d. Östtyskland som härvidlag beaktas. Kapitel tre, "Riktlinjer för en kritisk analysmetod", ger bl.a. en analys av interferens mellan finska och svenska, med en uppdelning på ett fonematiskt plan, ett morfematiskt — hit förs egendomligt nog stavelsestrukturella frågor —, ett syntaktiskt och ett lexikaliskt. I bokens fjärde och viktigaste kapitel, "Tillämpning av analysmetoderna", används de två kontaktspråkens, nagusvenskans och sydvästfinskans, särdrag med avseende på stavelsekvantitet, apokope och synkope samt vokal- och konsonantsystem för en närmare analys av ortnamnen i socknen. Namnsluten (t.ex. *-l(a)/-l(ä)*, *-ap(a)*, *-jär(v)*, *-lot*, *-ok*) får en särskild undersökning. Den ambitiösa avhandlingen kommer säkerligen att positivt påverka framtida nordiska undersökningar i ämnet. B.P.

Den 7. nasjonale konferansen i namnegransking. Blindern 19. november 1993. Stadnamn og kulturlandskapet. Redigert av Margit Harsson — Botolv Helleland. 172 s. Oslo 1995 (Avdeling for namnegransking, Universitetet i Oslo). ISSN 0801-7956. Relationerna mellan ortnamnen och kulturlandskapet är en fråga som länge har intresserat namnforskarna och som i senare tid har kommit i fokus även i historiska, antikvariska, arkeologiska och etnologiska kretsar. Ett vittnesbörd om detta är den konferens i ämnet som hölls i Oslo 1993 och vars handlingar nu har kommit ut. Bland artiklarna märks främst Jan Paul Strid, "Skottskog och lövtäkt i ortnamnens ljus", Christian Keller, "Et arkeologisk syn på bosetningsutvikling og stedsnavn", Arne Lie Christensen, "Etnologens kulturlandskap", och Visar Asheim, "Kulturlandskapet på østsidan av Oslofjorden sett av en landskapshistoriker". Ett uppseendeväckande bidrag levereras av Leiv Olsen, som i vissa ortnamn på Finn- vill se spår av samisk aktivitet långt ner i Sydnorge, något som dock betvivlas av Jørn Sandnes i dennes avslutande kommentarer.

I Vidar Asheims bidrag utlovas s. 98 en illustration som dock tycks ha slarvats bort. Birger Nesholm avslutar sin artikel om kulturlandskap och ortnamn i de norska finnskogarna med en hänvisning till Tuula

Eskelands år 1994 utkomna *Fra Diggasborrå til Diggasbekken. Finske stedsnavn på de norske finnskogene*, medan Tuula Eskeland själv i sin skildring av de finska ortnamnens vittnesbörd om kulturlandskapets utveckling i samma område beskriver sin avhandling som ett *work in progress*, betitlat *Navngivning og navnetradering i et norsk-finsk språkbrytningsområde*. Här och på en del andra håll hade redaktörerna kunnat varit mer observanta. B.P.

Hans Ringstam, Fastighetsbeteckningsreformen. 69 s. Gävle 1995 (Lantmäteriverket i Gävle). (Ortnamn och ortnamnsvård. 4. LMV-Rapport. 1995:19.) ISBN 91-7774-060-2. ISSN 1103-0054 (Ortnamn och namnvård), 0280-5731 (LMV-Rapport). Arbetet med nya former för fastighetsbildning och fastighetsregistrering startade i början av 1960-talet och kom att slutföras först 1995, då de sista områdena togs i rättslig drift. De ursprungligen föreslagna reformerna kom, på grund av de befarade negativa konsekvenserna för många kulturhistoriskt värdefulla ortnamn, att väcka häftig opposition — främst var det hembygdsrörelsen och Riksantikvarieämbetet som reagerade, medan sakkunskapen, representerad fr.a. av ortnamnsarkiven, förhöll sig mer avvaktande. I den här koncisa skriften skildras de olika turerna kring reformen och dess genomförande. Den har självfallet sitt speciella värde för den som i likhet med anmälaren tog aktiv del i processen men har också sitt givna intresse för ortnamnsforskare, språkvårdare och medlemmar i hembygdsrörelsen. B.P.

Slektsnamn i Norden. Rapport frå NORNA:s tjueførste symposium i Oslo 17.–20. september 1992. Redigert av Kristoffer Kruken. 233 s. Uppsala 1995 (NORNA-förlaget). (NORNA-rapporter. 58.) ISBN 91-7276-056-7. ISSN 0346-6728. Den allt vitalare nordiska personnamnsforskningen manifesteras bl.a. i denna kongressrapport från ett NORNA-symposium i Oslo 1992. Ämnena spänner över vida fält. Kristin Bakken för i sitt bidrag en intressant debatt om frågor kring lexikalisering och proprialisering, Eva Brylla skisserar de svenska släktnamnens utveckling under 1900-talet, Svante Strandberg analyserar förhållandet mellan västgötska personnamn, hemmansnamn och släktnamn, och i en undersökning av norska släktnamn bildade av gårdnamn tar Gudlaug Nedrelid upp liknande frågor. De nämnda bidragen kan räcka som exempel på den välredigerade bokens rika innehåll. B.P.

Guðrun Utterström, Dopnamn i Stockholm 1621–1810. 155 s. Uppsala 1995 (distr.: Almqvist & Wiksell International). (Acta Universitatis Upsaliensis. Nomina Germanica. Arkiv för germansk namnforskning. 19.) ISBN 91-554-3454-1. ISSN 0349-3075. Syftet med denna undersökning är att få fram de faktorer som förvandlade Stockholms medeltidspräglade statiska dopnamns seder under 1600-talet till ett modernare och mer dynamiskt namnskick. Materialet hämtas från dopböckerna under perioderna 1621–1650, 1660–1710, 1720–1760 och 1770–1810 i Hovförsamlingen, S:t Jakobs församling och Finska församlingen. Av framställningen framgår att det förändrade namnskicket delvis beror på invandringen, som givetvis förde med sig åtskilliga nya namn, men även på det utifrån införda flernamnssystemet, vilket medförde att barnen kunde få namn inte bara efter en anhörig — sonen oftare efter fadern än dottern efter modern — utan också efter barnets faddrar, vilka hos de lägre klasserna med förkärlek hämtades från de högre stånden. Utan någon förbindelse i övrigt kunde också kungliga personers namn användas. Självfallet hade också namnmodets skiftningar sin betydelse.

I nio omfattande tabeller i slutet av boken redovisas en stor del av den grundval som resultaten vilar på. Övriga tabeller om bl.a. namnens skiftande stavelsestruktur återfinns inne i texten. B.P.

Författarna

- Bonner, Maria*, professor, University of Minnesota, Department of German, Scandinavian and Dutch, 205 Folwell Hall, 9 Pleasant Street S.E., Minneapolis MN 55455-0124, USA
- Brink, Lars*, professor, Háskoli Íslands, Suðurgötu, IS-101 Reykjavík, Ísland
- Einarsson, Jan*, höskolelektor, Lunds universitet, Institutionen för nordiska språk, Helgonabacken 14, S-223 62 Lund, Sverige
- Grimstad, Kaaren*, professor, University of Minnesota, Department of German, Scandinavian and Dutch, 205 Folwell Hall, 9 Pleasant Street S.E., Minneapolis MN 55455-0124, USA
- Hellberg, Staffan*, professor, Stockholms universitet, Institutionen för nordiska språk, S-106 91 Stockholm, Sverige
- Heller, Rolf*, Dr., Lene-Voigt-Straße 4/748, D-04289, Leipzig, Tyskland
- Johansson, Karl G.*, fil. kand., Göteborgs universitet, Institutionen för svenska språket, S-412 98 Göteborg, Sverige
- Kroesen, Riti*, Dr., Apollolaan 428, 2324 CE Leiden, Holland
- Motz, Lotte*, professor, 16 Bedford St, Oxford OX4 1SU, England
- Pamp, Bengt*, docent, Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund, Helgonabacken 14, S-223 62 Lund, Sverige
- Platzack, Christer*, professor, Lunds universitet, Institutionen för nordiska språk, Helgonabacken 14, S-223 62 Lund, Sverige
- Wendt, Bo-A.*, doktorand, Lunds universitet, Institutionen för nordiska språk, Helgonabacken 14, S-223 62 Lund, Sverige

MEDDELANDE

Till nya ledamöter av redaktionskommittén för Arkiv för nordisk filologi efter Valter Jansson, som avlidit, samt Sigurd Fries, Lars Huldén och Allan Karker, vilka alla tre efter fyllda 70 år frånträtt uppdraget, har från och med 1996 utsetts professorerna Lars-Erik Edlund, Umeå, Lennart Elmevik, Uppsala och Ann-Marie Ivars, Helsingfors samt universitetslektor, mag. art. Britta Olrik Frederiksen, Det arnamagnæanske Institut, København.

Lund i maj 1996

Bengt Pamp och *Christer Platzack*